

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

ПОВРЕМЕНИ СПИС ЗА СЛОВЕНСКУ ФИЛОЛОГИЈУ И ЛИНГВИСТИКУ

Уређивачки одбор:

др Радосав Бошковић, др Ирена Грицакај, др Рудолф Коларич, Блаже Конески,
др Берислав Николић, др Миливој Пагловић, др Асим Пецо, др Миџар Пешикан,
др Михаило Стевановић

Главни уредник

М. СТЕВАНОВИЋ

књ. XXIX — св. 1—2

БЕОГРАД

1972

О МЕСТУ FERDINANDA DE SAUSSURA, АЛЕКСАНДРА БЕЛИЋА И LEONARDA BLOOMFIELDA У ЛИНГВИСТИЦИ XX ВЕКА

1. Тематско повезивање ове три крупне научне индивидуалности јединственим системом изучавања није једноставно. Временски фактор је у овом случају најмањи проблем. Могло би се чак рећи да би управо време у коме се Фердинанд де Сосир (F. de Saussure), Александар Белић и Леонард Блумфилд (L. Bloomfield) јављају било један од аргумената који такво изучавање оправдава. Седамдесетак година научне делатности F. de Saussura и А. Белића тече паралелно.¹ L. Bloomfield је рођен 1897. године. Једанаест година је млађи од А. Белића, а своје научне погледе на језик први пут је експлицитније изложио 1914. године²; дакле, годину дана после смрти Saussurove.

У ово време догађају се крупне, квалитативне промене у развојним токовима лингвистичке мисли, па је од несумњивог интереса указати на ставове и опредељења изразитијих носилаца идеја и стваралаца у лингвистици тога времена.

2. Велик део научних активности А. Белића и L. Bloomfielda падају у исто време, али се ипак ретко подударају. И један и други очигледно одлично познају Saussurovo учење, али по правилу експлицитно не прихватају ни резултате тога учења, ни метод који је Saussure изградио. А. Белић, додуше, признаје значај Saussurovog лингвистичког

---

¹ Први рад Александра Белића, објављен 1897. године је: Замјтка о славянскомъ житиу св. Пятки-Петки. Известія отдѣленія русскаго языка и словесности императорской академіи, наукъ II, 1045—1047.

F. de Saussure умро је 1913. године када је Белић био већ формиран научни радник, добро познат у тадашњој Србији, а и у словенском свету. До 1913. године имао је већ педесетак објављених радова, од којих су неки били у теоријској вези са новим струјањима у лингвистици, нпр. Из новије лингвистике I—III, СКГл VI, 742—749, 996—1006, 1246—1255. и др.

² В. Introduction to the Study of Language, New York 1914. г.

учења, али углавном вербално, без чвршћег ослоња на то учење.³ Понегде интерпретира неке делове Saussurovih схватања, али пре с циљем да критички оповргне неке елементе учења Saussurovog ученика Ch. Ballija,⁴ него да истакне Saussurovo учење. У извесним случајевима Saussurova схватања му служе да докаже властите погледе на извесна питања језика.

Кад се Белићево и Bloomfieldovo дело компаративно изучава, стиче се утисак да су ова два научника један другом непознати. Лингвистичка испитивања су им, по правилу, супротне оријентације, иако је у крајњој линији циљ исти. Тамо где у тим учењима има додирних тачака, нема материјалних доказа да постоји нека свесна конкретна веза између њих.⁵ Међутим, сигурно је да су један за другог морали знати. Поједини чланови Прашког лингвистичког кружока непосредно су сарађивали са А. Белићем⁶, а L. Bloomfield је и непосредно присуствовао састанцима групе лингвиста у Прагу. Белићу је, по свој прилици, могло сметати и недовољно познавање енглескога језика у време Bloomfieldove највеће научне активности да детаљније упозна његов рад. Што се Bloomfielda тиче, он није могао и да је хтео познавати Белићев рад из опште лингвистике. Белићеве обе књиге О језичкој природи и језичком развиту изашле су после Bloomfieldove смрти. Тешко је претпоставити да би Bloomfield изучавао један мали језик, као што је наш, да упозна оно што је Белић фрагментарно писао о појединим питањима из опште лингвистике у време док је Bloomfield био жив.

3. F. de Saussure, A. Белић и L. Bloomfield у своме научном раду бавили су се разним питањима. Велик део, иако неједнако распоређен

³ Нпр. у својој књизи О језичкој природи и језичком развиту I, Београд 1941, на стр. 5. каже да F. de Saussure „у познатој својој књизи износи недовољност научног историзма за општу лингвистику“.

⁴ У свом чланку „Стилистика у светлости Женевске школе“, НЈ VII, св. 2-3, Београд 1940, 33, говори о начину како је Saussurovo основно и главно дело угледало свет и додаје следеће: „Познато је колико је она (Saussurova књига) имала значаја за развитац целокупне лингвистике.“

⁵ Интересантно је да Белић има потпуно обрнут став према делима E. Sapira, чији рад има много заједничког са Bloomfieldovim радом. Белић се веома често ослања на Сапирова мишљења.

⁶ Белић се са представницима Прашке школе сретао на многим међународним и славистичким научним састанцима. Нпр. на Међународној фонолошкој конференцији у Прагу учествовао је и Белић, а њој су присуствовали и готово сви најпознатији представници Прашке школе. В. Пражский лингвистический кружок, Москва 1967, 21—22.

код све тројице, посвећен је питањима опште науке о језику. Сва тројица настоје да створе властити систем погледа на језик, да изграде посебан метод. Њихова одређивања за проблеме опште лингвистике нису имала исти развојни ток. А. Белић се у почетку најмање бавио општим језичким проблемима. По завршетку студија вратио се у земљу где су многи послови у изучавању нашега језика били у зачетку. Огроман неистражен простор у дијалектологији, историји језика, савременом књижевном језику и другим областима очекивао је научне раднике. А. Белић је дошао у том тренутку, својим радом и својом личношћу испунио је један од најзначајнијих периода у развоју науке о нашем језику.

Његова интересовања нису се, ипак, ни упочетку задржала на изучавању питања која се тичу само српскохрватскога језика. Своју научну активност проширивао је прво на изучавање појединих питања сродних словенских, а онда и шире — индоевропских језика. Уколико је веће успехе постигао у проучавању свог родног језика, утолико се круг његових интересовања проширивао и на општу теорију о језику. Последње деценије свога живота највише пажње посветио је општој лингвистици, а резултате тога рада изложио је у две своје познате књиге О језичкој природи и језичком развоју.⁷

4. Готово потпуно супротан развој у овом погледу имао је F. de Saussure, а исто тако и L. Bloomfield. Saussure је веома мало публиковао. Као што је познато, његов *Cours de la linguistique générale* изашао је посмртно као резултат жеље и залагања његових ученика. Оријентација на општелингвистичке проблеме код Saussura постојала је већ у почетку његова рада. Док је већи део Белићевог опуса посвећен дијалектологији, историји језика и др., дотле је претежни део Saussurovog рада из домена опште лингвистике. Оваква оријентација је потпуно разумљива. Већ до појаве F. de Saussura доста се одмакло у изучавању францускога језика и других романских језика. Ситуација је сасвим друкчија него што је са српскохрватским језиком Белићева времена. Према томе, за научника Saussurova кова и способности било је потпуно разумљиво што се брзо оријентисао на општу лингвистику. Уз то, треба додати да су лингвисти XIX века сакупили огроман материјал, углавном из индоевропских језика. Младограматичари су настојали да тај материјал уобличи и интерпретирају. Saussure је одлично познавао дотадашња достигнућа науке о језику. Кад овоме додамо изузетну способност његову за научну син-

⁷ Прва књига изашла у Београду 1941, Друго издање 1958. г. Друга књига изашла у Београду 1959. године.

тезу, сасвим је разумљиво што се пре свега одређивао за општелингвистичка истраживања.

5. Bloomfield је, као што смо рекли, већ 1914. године публиковао своје основне погледе на језик.⁸ Дакле, и он као и Saussure почиње, пре свега, од општелингвистичких питања. За разлику од Saussura Bloomfieldovo прво веће дело је истовремено и његова програмска оријентација. Bloomfield се није задржавао само на општој лингвистици. Доста његових радова тичу се изучавања појединих конкретних језичких питања.

6. Сваки од ових научника је на свој начин прилазио лингвистичким изучавањима. При томе су неки фактори средине имали битног утицаја на појединачна одређивања, а и на карактер и вредност њихових дела. Данас се лако може доказати да је из Белићевог опуса најзначајнији онај део који се тиче изучавања појединих феномена дијалеката или књижевног српскохрватског и других словенских језика. За Saussura и Bloomfielda најзначајније је оно што су урадили у домену опште лингвистике, мада Bloomfield и у овоме смислу има специфично место, о чему ће се касније говорити.

7. Европска лингвистичка мисао традиционално је повезана са филозофијом или логиком. Оно што је започело у античкој Грчкој с малим изузецима наставило се до данашњих дана. Исти принцип мање или више прихваћен је и у лингвистичким изучавањима F. de Saussura, A. Белића и L. Bloomfielda. Сматра се да је ослонац њихових лингвистичких истраживања такође на неки филозофски систем или социолошку теорију.

За Saussura је сигурно утврђено да је посебно био импресиониран радовима француског социолога Émilia Durkheima (1858—1917). Durkheim је у својим теоријским радовима приоритет давао колективном мишљењу над индивидуалним. Мисли се да је Saussure од њега позајмио идеју о диохтомији *langue-parole*.⁹ Међутим, на овакву оријентацију могли су утицати и неки лингвисти XIX века. Добро је познато истицање тзв. психологије народа над индивидуалном психологијом. Особитог утицаја могао је имати W. von Humboldt. Он је већ раније успоставио дихотомију *Ergon-Energia*, што се до извесне мере поклапа са Saussurovim основним методолошким принципима.

⁸ В. о. с. дело у коме Bloomfield излаже своје основне погледе на језик, али везујући се веома често за лингвистичку мисао W. Wundta.

⁹ В. Milka Ivić, *Pravci u lingvistici*, Ljubljana 1970, 109.

Saussurov ослонац на теоријске концепције Ђ. Durkheima није случајан. Као што је познато, Saussure је ученик младограматичара, а у основи младограматичарских схватања, како многи сматрају, заступљене су идеје позитивизма. Durkheim у својим делима, особито у „De la division du travail social“, у ствари, покушава да корегирајући неке позитивистичке идеје, да томе правцу што реалнију теоријску основу. Durkheima позитивизам није у целини задовољавао. Saussure је, опет, био незадовољан младограматичарским учењем иако је многе од тих идеја прихватио. Према томе, било је сасвим природно што је прихватио извесне елементе учења оснивача француске социологије. У овом смислу Saussure на изванредан начин опонира и позитивизму и младограматичарима. Он у своје учење уноси извесне социолошке критерије. На тај начин додаје још један фактор низу екстралингвистичких карактеристика којима су била проткана лингвистичка учења у XIX веку. Ово је и чвршћа полазна основа за настанак оне лингвистичке гране коју многи називају социолингвистиком.

8. Белићу су раније многи пребацивали, а и данас се мисли, како је у основи његово учење позитивистичко. Ова тврдња се природно претпоставља, али се често недовољно аргументовано и механички понавља. Чињеница да у младограматичарском учењу има позитивистичких елемената аутоматски и Белића сврстава у исти ред. Изгледа, међутим, да се ни младограматичари, а још мање А. Белић, могу једноставно и без тешкоћа проглашавати неким слепим приврженицима идеја позитивизма. Многе компоненте у теоријским радовима младограматичара, а и у Белићевим, немају стварне везе са позитивизмом. Учење Hermanna Paula, главног теоретичара младограматичарског правца, теоријски је недвосмислено повезано са психологијом, а врло често је интуитивно. Тако је и са теоријским радовима А. Белића. Он, нпр. не једном каже да је језик производ људског духа, да успешна решења многих суштинских питања језика зависе од властитог осећања. Тако је нарочито у синтаксичкој анализи.

Тешко да се ове фундаменталне позиције младограматичара и А. Белића могу уклопити у позитивистичка схватања. Пре бисмо могли рећи да ни у Белићевом учењу, као ни у младограматичарском у целини нема никакве чвршће полазне филозофске позиције, мада се природно може претпоставити да има извесних елемената који говоре о парцијалној повезаности овога учења са позитивизмом. Та чињеница понекад умањује значај овога метода. С друге стране, свесно издвајање лингвистике испод окриља и туторства других наука било је неопходно да се лин-

гвистика конституише као посебна самостална наука. Белић је тај захтев не једном постављао.¹⁰

9. L. Bloomfield се експлицитно и врло одлучно опредељује за примену теоријских основа бихевиоризма у лингвистици. По тој одређености и одлучности битно се одликује и од Saussura, а још више од А. Белића. Усвајајући идеје бихевиориста Bloomfield је уједно одлучно против ментализма, а за примену тачних метода у науци о језику. Управо у овоме, једном од најбитнијих компонената савремене лингвистике, Saussure није довољно одређен, иако у пракси инсистира на тачности у изучавању језика, што би уједно било и против ментализма и против интуитивизма. Међутим, у учењу Saussurovom има још увек доста интуитивнога. Белић никад није ни одрицао нити одбацавао ментализам.

10. Bloomfieldovo лингвистичко образовање било је традиционално као и у F. de Saussura и А. Белића. Ваља, међутим, истаћи да никада није био превише везан за младограматичаре. Далеко је мање усвајао елементе њихова учења него Saussure, а поготову мање него А. Белић, мада је добро познавао рад научника ове школе. Познато је да је Bloomfield провео у Лајпцигу време од 1913—1914. године и радио код Augusta Leskiena. Bloomfield је у првим својим радовима био под непосредним утицајем Вунтовим, али је у своме капиталноме делу „Language“¹¹ своје учење дефинитивно подредио теорији бихевиоризма и механицизма. На Bloomfieldovo теоријско формирање посебно су утицале идеје А. Р. Weissa и Weissovог учитеља Маха Meyera, па чак и Lazarusa Geigera. Никада неки теоријски систем није имао толико снажног утицаја на Saussura и А. Белића као што је Weiss утицао на Bloomfielda. Weiss и Bloomfielda је, уосталом, везивало дуго лично пријатељство и заједнички рад.¹² Врло је карактеристично да није само бихевиоризам утицао на Bloomfieldov рад, већ је и изванредан део психолога бихевиориста преузимао многе Bloomfieldove идеје.¹³ И управо чињеница да Bloomfield никада није био чвршће везан за младограматичаре, за њихов систем

¹⁰ Белић каже следеће: „можда се никад нису толико колико данас у лингвистичка размишљања савремених лингвистичких стручњака — свесно или несвесно — увлачиле филозофско-метафизичке спекулације. Каткада изгледа да је лингвистика постала део психологије, логике, филозофије или чак — социологије.

Ово истраживање је далеко од тога“. О језичкој природи и језичком развоју I, Београд 1958, 3.

¹¹ Дело је изашло у New Yorku 1933. године.

¹² В. В. Bloch, Leonard Bloomfield, Language, 1949. г., 89.

¹³ В. Erwin A. Esper, Mentalism and Objectivism in Linguistics. Foundations of linguistics, Number 1, New York 1968, 3.

који је у почетку био веома атрактиван као реакција на многе заблуде лингвистике XIX века, био је предуслов да Bloomfield створи властити научни метод. Није без основа претпоставка да је Bloomfieldov чвршћи ослонац на Вунтово учење имао одређену вредност у стварању властитог метода.

11. Судбина ова три учења врло је различита. Лингвистика F. de Saussura директно се улила у рад научника Женевске школе, а имала је изванредну експанзију и на другим странама. Ваља рећи да је Saussurova мисао у много чему остала недоречена, многа питања су обрађена тако да не дају целовитији одговор. Међутим, Saussurove идеје имале су велико дејство на развој касније лингвистике. То је управо једна фаза када се прелази из интуитивнога посматрања језичких феномена на третирање лингвистике као тачне науке. Управо су те идеје, иако не посебно истицане и подвлачене сваки пут, биле најбитније за даљи развој лингвистичке мисли. Могло би се рећи да готово нема лингвисте XX века који директно или индиректно није био суочен са новинама Saussurova учења. Ово учење постало је симбол модернога у светској лингвистици и основа за многе касније правце, не само у лингвистици, већ и у књижевним теоријама.¹⁴ Saussurovo време је постало демаркација која одваја традиционалну лингвистику од структуралне, мада та два метода и у нашој епоси живе и развијају се паралелно.

Па и данас, без обзира на буран развој лингвистичке мисли, Saussurovo учење остаје основа која се готово никада не мимоилази.

12. L. Bloomfield се са E. Sapirom сматра оснивачем америчке дескриптивне лингвистике. На основама овога учења, у много чему друкчијег него што је Saussurovo учење, дошло је до веома интензивног развоја лингвистике у Америци. Развој лингвистике у овом делу света је у много чему постао авангардан, у извесним правцима је отишао даље него европска лингвистика, која је дуго имала примат најмодерније. Два фактора су имала пресудну улогу у овоме.

1° Долазак једног дела припадника Прашког лингвистичког кружока у Америку после хитлеровске најезде у поједине земље Европе. На америчким универзитетима и научним установама дошло је до веома плодне сарадње научника из Европе и представника америчке дескриптивне лингвистике. Такву сарадњу није било тешко остварити јер су обе те лингвистичке оријентације за основу имале тенденцију да у лингвистичка испитивања унесу што више од тачних метода, да лингвистици дају статус тачне науке, као што су математика или логика.

¹⁴ Нпр. структуралистичке теорије у књижевности.

2° Појава појединих врста генеративне и трансформационе граматике. Настанком ових метода долази до квалитативно новог раздобља у развоју светске лингвистике, несумњиво најзначајнијег догађаја после појаве учења F. de Saussura. У неким од ових учења налазе се и елементи Bloomfieldovih идеја. Основи теорије о класама речи и других језичких феномена, теорије о непосредним конституентима имају и данас одређене вредности. Модерна лингвистика у многим правцима мора водити рачуна о појединим достигнућима које је Bloomfield унео у теорију о језику. Bloomfield остаје један од оснивача дескриптивизма у лингвистици, али је у неким областима ово учење превазиђено, што је сасвим природно с обзиром на веома брз напредак у развоју лингвистике у свету, посебно у Америци. Јавио се велик број нових учења и нових имена у науци о језику. Bloomfield је решавању многих питања дао почетни импулс, покренуо их. Други су наставили истраживања у том правцу и отишли даље. Ипак се никако не може рећи да је ово учење имало онолико утицаја као Saussurovo. Оно је и тематски ограничење, а и пројекција његова на даљи развој лингвистичке мисли мањег је обима.

13. Белићево учење имало је такође претензија да буде основа посебне школе. Постојали су и веома повољни објективни услови да се то оствари.

1° Недовољност и многе противуречности младограматичарског метода већ крајем XIX века биле су уочљиве. Белић је имао прилике да се у то конкретно увери јер је будно пратио развој лингвистичке мисли тога времена, а непосредно је познавао и све главне представнике младограматичарскога покрета.

2° А. Белић је после завршених студија врло брзо избио у врхове српске науке о језику, а после и општејугословенске. Позиције које је током дугог наставничког и научног рада заузимао омогућавале су му да готово у свим кључним тачкама одређује токове развоја лингвистике код нас, да методолошки и теоријски утиче на индивидуална опредељивања, да пре свега на нашем терену постави основе једне нове научне оријентације. Па ипак, то учење, бар кад је реч о теоријском доприносу у домену опште науке о језику, имало је ограничен домет. Зауоставило се углавном на нашем југословенском терену, али и ту није остварило потпун утицај. Извесни елементи тога учења прихватани су парцијално на ширем словенском терену и у славистици уопште. Белићево учење исказало се у теоријском и методолошком опредељивању извесног броја наших лингвиста; то учење рефлектује се и данас у радовима појединих научних радника, али се примена његова реализује с доста корекција.

Тако је у Београду, где је Белићев утицај био најпотпунији. Поред тога данас у свим универзитетским центрима живе и развијају се и друкчији лингвистички правци.

Белићево дело у целини има једно од најзначајнијих места у нашој лингвистици и славистици. То дело је огромно и по обиму и по теоријском доприносу науци. Његови општелингвистички погледи су у решавању конкретних питања имали много успеха. Међутим, Белићево учење оставило је несразмерно мало трага у светским релацијама. Свођење његово у локалне оквире учинило је да и његова вредност буде углавном периферна и локална. Многи фактори учинили су да судбина тога учења буде таква. Ми ћемо овога пута навести само два, која нам се чине најзначајнија.

1⁰ Белић је један од научника који се декларисао за даљу примену младограматичарскога метода када су струјања у светској лингвистици била таква да се тешко могао претпоставити пуни интензивнији развој тога метода. Показало се управо да и поред свега талента, огромнога рада и знања А. Белић томе методу није могао повратити онај значај који је имао у прве две деценије после своје појаве. У том смислу је врло карактеристичан и лични развој теоријских схватања Белићевих. Постоји доста разлика између Белићеве прве и друге књиге О језичкој природи и језичком развоју. Иако је у другој књизи највећи број одељака исти као у првој, и ако Белић наглашава да је прва књига била анализа, а друга синтеза, иако недвосмислено подвлачи своју приврженост основним принципима младограматичарскога метода, он ипак у овој књизи прави низ компромиса са модернијим учењима у језику. Он чак оперише појмовима модерне лингвистике, али успева, наравно, да их употреби само са садржином како је сам схвата. Очигледно, било је сувише касно да се генерално мења једно учење и један начин понашања и мишљења у научноме раду, али је исто тако јасно схватао да модернија учења не могу бити прећутана или одбачена.

2⁰ Постојао је и један проблем, чини се, чисто техничкога карактера. Белићеве књиге из опште лингвистике нису никад превођене на неки од већих светских језика. Према томе, биле су намењене за наше језичко подручје и за слависте који су добро знали наш језик. То практично значи да је сфера утицаја овога дела, чак и да је било сасвим друкчије вредности, морала бити ограничена. Врло је тешко претпоставити да би лингвисти великих центара у свету учили наш језик једино зато да би могли разумети Белићеву мисао. Напоменимо само да многи научници мањих земаља, уколико желе да им дела буду позната у свету,

штампају на неким од светских језика. Да наведемо само L. Hjelmsleva, који је највише писао на француском иако је предавао на универзитету у Копенхагену.

14. Компаративно изучавање идеја и дела споменутих научника посматрано са основе досадашњег излагања имало би оправдања и сврхе. Међутим, и неки други методолошки принципи, готово примарног значаја, заслужују да буду паралелно изучавани. И управо да овај комплекс питања буде што потпуније размотрен, захтевао је претходно излагање.

15. Видели смо да и F. de Saussure, и A. Белић, и L. Bloomfield, вођени истим императивом тренутка, настоје да ону силну количину феномена и њихове релације, накупљених и уочених у ранијим епохама, поново, на нов начин размотре, повежу у систем, класификују, утврде њихове вредности. При томе, неки више, други мање, настоје да се одвоје од устаљених методолошких основа. Уз то, сваки од њих тражи релативну подршку у друкчијим идеолошко-филозофским системима и схватањима.

Није од малог значаја што им ни језички материјал није исти, а разуме се, ни могућности. За Saussura и Белића је индоевропски језички материјал у ширем смислу ослонац за теоријска разматрања. Bloomfieldov материјал има шири маневарски простор јер је проширен великом количном феномена индијанских језика Америке, што му је давало веће могућности за свестраније анализе. Међутим, у крајњој линији, матерњи језик свакога појединца основни је извор лингвистичке анализе и синтезе. Према томе, мора се претпоставити да извесни резултати научних испитивања морају и због тога бити различити или слични, иако је циљ увек исти: испитати суштину језичкога феномена.

16. Bloomfieldova научна разматрања највише теже егзактности. Он експлицитно истиче и опредељује се за изучавање језичких феномена с материјалистичко-механистичке тачке гледишта. Saussure и Белић су многим нитима, сваки на свој начин, везани за психолингвистичка изучавања методолошки иста или слична са онима из XIX века, па принцип егзактности, према томе, по правилу не истичу. Bloomfieldovo учење такође има елемената психолингвистичких, али је тај феномен бихевиористички одређен, а то је крупна квалитативна разлика према учењу F. de Saussura и A. Белића. Али Saussure и A. Белић, више него Bloomfield, настоје да створе чврсте системе језичких испитивања, да проучаване феномене супротставе једне другим, да њихове релације сведу на дихотомијске односе, уколико је то могуће. Разуме се, резултати

тих настојања нису ни у њих подједнаки. Врло је интересантно како и где се такве тенденције укрштају и где је њихова генеза, па и тај захтев оправдава њихово заједничко изучавање.

Укључивање Белићевог рада на општој лингвистици у компаративно изучавање са Saussurovim и Bloomfieldovim има и један субјективан разлог који може изгледати секундарног значаја. Циљ нам је да колико је то могуће утврдимо место нашег лингвисте у времену крупних прелома и промена у развоју лингвистичке мисли у свету. То је дуг наше науке, а и потреба. Научно мишљење се не може зауставити на једном моделу, јер би то значило и непостојање научнога мишљења. Али исто тако се не може оно што је ново прогласити као нешто што је потпуно одвојено од свега што му је претходило, особито не од онога што му је непосредно претходило.

17. Истина, Белићев рад је и за његова живота, а и после не једном оцењиван. О његовом доприносу лингвистици писали су проф. Р. Бошковић¹⁵ и проф. М. Стевановић.¹⁶ Изашла су и два зборника у част његова рада још док је био у животу.¹⁷ Међутим, не може се рећи да су методолошки принципи Белићеве лингвистике као и утицај његова рада на развој науке у нашој земљи били предмет темељитијих студија. Ако изузмемо студију Ф. Микуша¹⁸, у којој се углавном негативно говори о Белићевом раду, и осврт Милке Ивић на Микушеву књигу¹⁹, све остало или парцијално говори о Белићевом раду или је на неки начин у складу са јубилејима који су пратили тај рад.

18. У претходном излагању побројани су битнији моменти који су за сва три споменута научника заједнички, а и изванредан део феномена по којима се разликују. Рекли смо да им је заједничко у почетку научног рада што су полазили од истог научног метода. Белић и Saussure су ученици младограматичара, а Bloomfieldovo лингвистичко образовање мало се разликовало од младограматичарског. Оправдано се сматра да је Saussure имао извесног ослонаца и на теоријску мисао Казањске школе,

¹⁵ Изводи из говора који је одржао Р. Бошковић поводом педесетогодишњице наставничког рада А. Белића, ЈФ XVIII, Београд 1949—1950, 224—230.

¹⁶ В. Између осталог, Александар Белић, НЈ, Београд 1960. г., књ. X, св. 1-2, 69—81. Проф. Стевановић је у више наврата писао о раду А. Белића.

¹⁷ Зборник филолошких и лингвистичких студија А. Белићу, Београд 1921. год. и Зборник лингвистичких и филолошких расправа А. Белићу, Београд 1937. године.

¹⁸ В. A propos de la Syntagmatique du professeur A. Belic, Ljubljana 1952.

¹⁹ В. F. R. Mikus, A propos de la Syntagmatique du professeur A. Belic, JF XIX, 344—372.

особито на радове Бодуена де Куртене. С много вероватноће се тај утицај може претпоставити и у раду А. Белића. Представници Казањске школе нису имали изграђен целовит метод у лингвистици, али су њихове идеје и резултати били врло стимулативни за даљу теоријску надградњу.

Ю. Д. Апресян (Ј. Д. Апресян) придаје велику важност значају Бодуена де Куртене за развој модерне лингвистике.²⁰ Он сматра да су Б. де Куртене и F. de Saussure оснивачи онога што називамо модерном лингвистиком.²¹ То мишљење данас не деле сви, јер је домет утицаја једнога и другог свакако врло неједнак. Уз то, ни обим и квалитет теоријских радова њихов није идентичан. Апресян сматра да у учењу ова два научника има много сличнога²², али се ипак чува да говори о непосредном утицају једнога на другог.

19. Идеје Бодуена де Куртене дале су, свакако, велико освежење устаљеним токовима лингвистичке мисли његова времена. То је један од покушаја ослобађања теоријских кретања у лингвистици од устаљених шема, да се лингвистичким изучавањима да шири замах. Међутим, Бодуен де Куртене је ипак само претходник великим догађајима који су настали појавом учења F. de Saussura и делује помало усамљено у смењивању имена и школа у науци о језику.

Никако не изгледа да су конкретно Saussure и Белић просто преузимали идеје и систем мишљења Бодуена де Куртене, мада је сасвим сигурно да су његово учење добро знали. Теоријски рад његов могао им је бити само подстрек за властите прилазе, само импулс за покретање нових питања у лингвистици, за проверавање и конституисање властитих погледа на поједине проблеме и за изграђивање нових методолошких принципа. Само су парцијално могли бити преузети поједини ставови тога учења, али су и они интерпретирани на специфичан начин. Познато је, нпр. учење о фонему Бодуена де Куртене, које је извесним делом послужило представницима Прашке школе, особито Николају Трубецком да фундира основе фонологије, али се никако не може рећи да је много од тих идеја нашло места у учењу Saussurovom или Белићевом. Или нпр. Б. де Куртене сматра да треба строго одвајати „...језик као одређени комплекс извесних саставних делова... од језика као непрекидно понављаног процеса“.²³

²⁰ В. Идеи и методы современной структурной лингвистики, Москва 1966, 24—27.

²¹ Н. дело, 24.

²² В. о. с. 30. et passim.

²³ В. А. А. Леонтьев, общелингвистические взгляды И. А. Бодуена де Куртене (К 30-летию со дня смерти), ВЯ, No 6, Москва 1959, 116.

Ј. Д. Апресјан пише да је та мисао послужила касније Saussuru да тачно формулише дихотомију језик-говор.²⁴ Међутим, уколико за овакав закључак нема експлицитних доказа, а сва је прилика да их нема, тешко је рећи да је баш та мисао послужила Saussuru да формулише једну од својих фундаменталних опозиција. Ако бисмо полазили од сличности идеја, могли бисмо рећи да су и идеје W. von Humboldta могле утицати да Saussure на овакав начин изгради свој методолошки систем. Код Humboldta такође имамо сличних покушаја, а сигурно је да су немачки лингвисти били основа на којој је Saussure изграђивао своје почетне лингвистичке ставове.

20. Bloomfield је поред традиционалног класичног лингвистичког образовања, о коме смо већ говорили, имао и великог претходника у Америци, мислимо на Franza Boasa. Пресудна околност је што је Boas, изучавајући језике америчких Индијанаца дошао до закључка да устаљени методи језичких студија, примењивани на језицима индоевропске групе језика и неких других не могу бити примењени и на изучавање језика који нису имали писмености и чија се структура битно разликује од структуре индоевропских језика. Отуда у Boasa, Bloomfielda, E. Sapira и др. настојања да се пронађе нова техника лингвистичке анализе. Предност Bloomfieldova била је управо у томе што је материјал индијанских језика наметнуо нов приступ језику, а тиме аутоматски и превазилажење већ уских метода у науци о језику изграђиваних током XIX века. Ограниченост европске лингвистичке мисли је резултирала у првом реду отуда што је била по правилу везана за материјал и. е. групе језика, а то је поред традиције, наметало устаљене навике лингвистичког мишљења, што је било сасвим недовољно за друкчије језичке системе. Уз ово треба додати и већу везаност Bloomfieldovu за учење Вунтово него за младограматичаре. И то је свакако имало доста одраза у стварању Bloomfieldovог властитог метода.

Вунт је иначе дао огроман допринос лингвистици XIX века, био је веома снажна личност и на његову мисао позивају се многи лингвисти и данас.

21. Saussure и Белић, као што смо рекли, имали су готово истоветно лингвистичко образовање и у својим истраживањима у ширем смислу полазе од истог лингвистичког језичкога система, система и. е. језика. Међутим, они се према томе материјалу односе неједнако. Saussure свим силама настоји да конституише метод потпуно супротан младограматичарском и свим другим дотадашњим методима. У томе, уопште

²⁴ Идеи и методы современной структурной лингвистики, Москва 1966, 25.

узевши и успева, али у његовом раду још увек остаје доста елемената старијих учења. Да напоменемо само две битне ствари:

1⁰ Saussurovo учење је недвосмислено психолингвистичко. Огроман број објашњен а језичких феномена у његовом Coursu повезано је са психолошким факторима. Полазна основа овога учења је изграђивање схватања да су језички знак и његова реализација у непосредној вези са човековим психичким манифестацијама. Нема сумње да је учење Hermanna Paula и других лингвиста XIX века имало велику улогу за овакво опредељење. Међутим, није невероватно ни да су савремене психолошке теорије могле имати утицаја на учвршћивање већ прихваћених ставова. Добро су познате психолингвистичке теорије Антона Мартија (1847—1914), који је био савременик Saussurov. Већ сам наслов једног од његових дела говори о таквој могућности, а још више његова садржина. Реч је о делу *Über Begriff und Methode der allgemeinen Grammatik und Sprachphilosophie* (О појму и методу опште граматике и филозофије језика).²⁵ Данас се обично сматра да је Марти пре инспиратор идеја Луја Нјелмслева, да је директно утицао на стварање Глосематичке школе, али никако није искључена могућност ни да су Saussuru биле познате основе Мартијевог учења.

2⁰ F. de Saussure је био врло категоричан у разграничавању појединих категорија на дихотомијском принципу. Такав захтев је не једном постављао. Слично је било и у разграничавању синхроније од дијахроније зашта се посебно залагао. На овој опозицији, поред осталог, заснива свој методолошки приступ језику. Теоријски је ова дихотомија у Saussura заиста убедљива. Касније је, међутим, често била предмет дискусија. Конкретна примена ове дихотомије у лингвистичкој анализи је могућа. Али у разматрању појединих феномена језичких на чисто практичном плану Saussure не ретко тражи ослонац у дијахронији кад жели нешто објаснити на плану синхроније, нпр. у одељку *Representation de la langue par l'écriture*²⁶, или у *Les phonèmes de quatrième aperture*²⁷ итд. Дакле, иако се категорички супротставља таквоме методу у младограматичара и других, он га и сам примењује ако му је то у да-томе тренутку потребно. Ово, наравно, не умањује значај теоријских доказа овога великога научника, већ само доказује његову ширину. Врло је опасно кад научно понашање робује унапред датим шемама, кад не води рачуна да конкретан материјал може са своје стране на-

²⁵ Zeitschrift für Psychologie Bd. 55, 1910.

²⁶ B. Cours de la linguistique générale (troisième édition), Paris 1931, 46—50.

²⁷ O. c. 91—93. et passim.

метати метод изучавања и да се у том случају мора понекад одступити од врло чврстих теоријских методолошких ставова. Saussure је био довољно широких погледа да би било чему сличном робовао.

Разуме се, Saussurov однос према језичком материјалу квалитативно је друкчији од младограматичарског. Док су младограматичари језичке феномене посматрали као динамичке елементе, водећи рачуна пре свега о њиховој еволуцији, Saussure такав принцип само понекад усваја. Али и у том случају настоји да односе разграничи, да примена таквога принципа дође само када је неопходно доказивати неку општу језичку законитост на конкретном језичком факту.

22. Рекли смо да F. de Saussure поставља захтев и залаже се за принцип егзактног проучавања језика, али је тај захтев углавном имплицитан. Белићев метод је комбинација интуитивног и егзактног. За такав поступак у лингвистичким изучавањима он се сасвим одређено опредељује. Међутим, ни Saussurov метод није никако лишен интуитивности. Дакле, и он и Белић су у овом погледу директно повезани с претходним учењима. Bloomfield је најдоследније на путу лингвистичких истраживања која теже тачности егзактних наука. Нема сумње да је такав приступ добрим делом у вези са бихевиоризмом, који је, рекли смо, у основи Bloomfieldovog учења. Инсистирање на психологизму код Saussura и A. Белића сигурно је, бар делимично, условљавало и интуитивност у њиховом стваралачком поступку.

23. Врло је илустративан пример какве су разлике и сличности ова три научника кад је реч о њиховом односу према фонологији. Saussure није довољно јасан у издвајању фонологије од фонетике, односно у њеном конституисању као посебне лингвистичке дисциплине, али он говори о фонему, фонацији. Saussurova неодређеност у захтеву за раздвајањем фонетике и фонологије види се и из његове дефиниције фонеме. Он каже: „Le phonème est la somme des impressions acoustiques et des mouvements articulatoires, de l'unité entendue et de l'unité parlée, l'une conditionent l'autre...“.²⁸

У даљем излагању је нешто јасније одредио свој став према фонему: „A coté de la phonologie des espèces, il y a donc place pour une science qui prend pour point de départ les groupes binaires et les consecutions des de phonèmes, et c'est d'autre chose.“²⁹

Овде је, дакле, однос Saussurov према овом питању јаснији, али демаркације још ни из далека нису прецизне. Међутим, велика је заслуга

²⁸ В. о. с. 65.

²⁹ В. Cours de la linguistique générale, Paris 1931, 78.

његова што је поред артикулаторне фонетике инсистирао и на акустичкој компоненти њеној. Друго, што је покушао да у зависности од стратиграфије говорних органа, односно у зависности од врсте отвора при артикулацији појединих гласова изврши класификацију фонема, тежећи при томе универзалности. Иако је данас изгледа тај његов допринос делимично занемарен, никако се не може рећи и да је потпуно превазиђен. Данас се тачно утврђује какве су могућности човекове за артикулацију гласова и колика је коначна сума фонема коју говорни органи човекови могу произвести, а то је, у ствари, био и Saussurov циљ.

24. Bloomfield је фонологију од фонетике разликовао много прецизније и одређеније од Saussura. Он дели целокупну језичку материју на фонетику и семантику.³⁰ Под фонетском јединицом подразумева глас у његовој материјалној констелацији, а исто тако и његову функцију. За њега је фонетика оно што је фонетика у традиционалном смислу, али исто тако још увек овде не одваја прецизно фонологију од фонетике. Даље, Bloomfield говори о фонолошким дистинктивним факторима и даје појам овога феномена. У овом случају он тачно одређује да неки од акустичких фактора нису дистинктивни, други јесу.³¹ Сасвим тачно каже да дистинктивни фактор који постоји у једном језику, не мора то бити у другом.³² И онда сасвим прецизно одређује да се изучавањем значењских звукова бави фонологија или практична фонетика.³³ Bloomfield је такође тачно констатовао да је број дистинктивних фактора (мисли на фонолошке) ограничен.³⁴ Као илустрацију наводи позиције у енглеским речима *pin, fin, sin, tin* и доказује да се ограниченим бројем тих фактора реализује сва многострукост значења у језику.³⁵ Најзад, дефинише да су такве вредности минималне јединице различите фонетске особине или фонеме.³⁶

25. Врло је карактеристично да је формулисање ових иначе за то време веома прогресивних схватања у лингвистици дошло пре него што је изашло дело Трубецкова *Grundzüge der Phonologie*.³⁷ Додуше, ваља имати у виду да је Bloomfieldovo дело изашло осамнаест година

³⁰ В. Language, New York 1933, 74.

³¹ В. о. с. 75—76.

³² В. о. с. 76.

³³ В. Language 76—77.

³⁴ В. о. с. 78.

³⁵ В. н. д. 78—79.

³⁶ о. с. на истом месту.

³⁷ Bloomfield је своја схватања о фонему изложио у своје често цитираном делу Language, а Трубецково дело изашло је тек 1939. године.

после појаве Saussurovog Coursa, где је Bloomfield могао наћи много елемената за своје учење. Друго, Bloomfield је био у тесној вези са представницима Прашког лингвистичког кружока, где су се водиле живе дискусије о фонологији, фонемима итд. Даље, да је Прашки лингвистички кружок основан седам година пре појаве Bloomfieldovог дела. Најзад, године 1930. одржана је у Прагу Међународна фонолошка конференција, чије резултате је сигурно Bloomfield пратио и знао. Остаје ипак чињеница да је после појаве Saussurovog Coursa и радова Бодуена де Куртене Bloomfieldовим радом најјасније формулисана садржина фонологије и дата карактеристика фонеме и фонолошких дистинктивних фактора. Остаје да се утврди да ли су и колико су представници Казањске школе утицали на дефинитивно формулисање Bloomfieldових идеја.

26. Сасвим супротан однос према овоме питању има А. Белић. Он не прихвата издвајање фонологије из фонетике. Сматра да је потпуно нелогично издвајати функцију од њене материјалне садржине. Полемишући са Арво Сотавалтом и Н. С. Трубецким³⁸, он дословно каже: „Ја се могу сложити са Трубецким у једном: да ма који део ма које науке може бити од целине своје одвојен, тако да о њему може бити засебно расправљано. Тако се може и један део гласовних елемената издвојити као што је у овом случају фонема са њеном функцијом у језику и изнети у засебној дисциплини, која се може назвати прикладним именом као што је у овом случају „фонологија“. Али то не значи да имамо права износити предмет других дисциплина, оних које желимо од своје дисциплине одвојити — друкчије него што се он у стварности јавља“³⁹.

Цела Белићева полемика и расправљање проткани су тежњом да се покаже немогућност суштинског издвајања фонологије као посебне дисциплине, да укаже на недовољну аргументованост оних који такав став заступају. Мора се констатовати да није само Белићев став био такав. У његово време је било доста научника који су такво мишљење заступали. Очигледно је да се у свим тим ставовима као најбитнији аргуменат узима чињеница што се суштина фонеме, односно фонолошки дистинктивни фактор као носилац контрастивности у значењу не може издвојити од његове материјалне садржине. Односно, не могу се релевантне карактеристике једне фонеме издвојити из скупа редундантних особина које чине материјалну садржину сваке фонолошке јединице. Овакав став Белићев може се разумети ако се имају две ствари у виду:

³⁸ В. О језичкој природи и језичком развоју I, Београд 1958, 286—291.

³⁹ В. о. с. 288.

1° У време када је Белић изграђивао и дефинисао своја схватања још није била довољно развијена експериментална фонетика. Или боље, кад је Белић писао своја предавања још није егзактно доказан и прецизно формулисан појам фонолошког дистинктивног фактора, а особито је било непознато какве су стварне особине ових фактора и од чега оне зависе. F. de Saussure о овоме још ништа одређено не пише. Bloomfield теоријски схвата шта је дистинктивни фактор, али га још конкретно не одређује довољно јасно. Трубецки је фонему дефинисао као најмању јединицу језика којом се уносе разлике у значења. Он додуше, такође говори о дистинктивним факторима, али их веома непрецизно описује. Тај проблем је у великој мери разрешен и у пракси примљен тек кад је експериментална фонетика успела да утврди и опише скуп најбитнијих особина сваке фонеме, а фонологија показала које од тих особина носе контрастивност. Ваља рећи да још увек има дискусија о овоме питању, а да и у описаним фонолошким системима има доста недостатака и нејасноћа.

2° У нашој лингвистичкој пракси се стално провлачило мишљење да је Вукова селекција фонетских јединица у књижевном језику била идеална. Сматрало се да је доследно примењено Аделунгово правило: Пиши као што говориш, говори као што је написано. Другим речима, нађена је идеална корелација: глас-фонема-графема. Према томе, могло је изгледати да у овом случају издвајати фонему као посебну јединицу нема никаквог смисла. Разуме се, данас се уз све поштовање традиције и не одричући никоме генијалност и заслуге тешко може прихватити овакво мишљење. Оно у најбољем случају тражи нова научна образложења и допуне, што је у многим правцима већ и учињено.

27. Данас је потпуно доказано да разлике у значењу не носи фонема својом целином, већ разлике носе фонолошки дистинктивни фактори или неке супрасегментне вредности, да они имају диференцијалну функцију и према томе носе одређену количину поруке. Из овога излази да фонема и јесте и није најмања јединица језика. Она то није јер један њен део носи разлике у значењу, носи неку количину информације. Са друге стране, фонолошки дистинктивни фактори, а такође ни супрасегментни, не могу се издвојити у неком „чистом стању“. Ти фактори само као део шире целине могу показати своје вредности. Сваки од тих фактора зависан је од фонетских особина. Према томе, Белићева разматрања тичу се управо ових питања и као таква тачно су фундирана. Међутим, ми данас, исто тако никако не можемо занемарити разматрање функције гласова. Уколико бисмо то учинили, одговорили бисмо само

на један део питања. Изоставили бисмо оно што је најбитније: који елементи носе поруку, на који начин и колико поруке могу дати.

Неопходно је рећи да ни код једног научника чији рад се у овом случају разматра нема сасвим прецизних ставова о фонологији. Научни резултати наука од којих је зависила теоријска обрада ових питања још нису били довољни. Према томе, карактер научних интерпретација проблема морао је бити више у домену апстрактног, интуитивног, него у сфери конкретног и тачног.

28. Saussure, A. Белић и L. Bloomfield баве се и питањима значења, односно питањима језичкога знака. Saussure успоставља познати однос *signe-signifiant-signifié*. Из овога тројства може се лако извући двојство. Односно, *signe* се састоји из *signifiant* и *signifié*. Saussurova разматрања ових питања наишла су на велико интересовање у научном свету. Јавила се богата литература на ову тему.

Заслуге Saussurove су у томе што је поставио основе теорији значења са лингвистичке стране. Проблеми односа знака и значења дуго су били, а и данас су предмет филозофије и логике.⁴⁰

После Saussura јавиле су се модификоване теорије његова почетнога става, нпр. у глосематици и другде, али је основна теоријска мисао остала. Питање односа знака према ономе што означава веома је старо. Јавило се много пре Saussura. Дискусија о томе ни до данас није прекинута.

29. Ово питање у А. Белића поставља се сасвим на другој основи. Он, додуше, дискутује и о односу знака према ономе што означава, али уопште питање значења узима као један од фундаменталних елемената свога метода. Наиме, он сматра да полазна основа лингвистичких испитивања мора увек полазити од три елемента: *функције, значења и форме*. Без ова три елемента не може се замислити лингвистичка анализа. Семантички критериј провлачи се у свим његовим теоријским општелингвистичким разматрањима. Разграничавање функције и значења није сваки пут доследно спроведено, што је карактеристично за већи део радова лингвиста XIX века. Није ипак од малог значаја што функцији даје увек примарно место, мада одбија и сваку помисао да је његова лингвистика функционалистичка.⁴¹ Белић је очигледно схватао да је функција битна, а да су друга два елемента мање важна за реализацију језичке комуникације.

⁴⁰ В. М. Марковић, Дијалектичка теорија значења, Београд 1961, где је дат преглед ових теорија и богата литература уз то.

⁴¹ В. О језичкој природи и језичком развоју II, Београд 1959, 31. где каже: „... за то мислим да би било сувише уско дати име функционалне или релационистичке лингвистике јер би то обухватало само један део запажених процеса у језику“.

Кад Белић говори о односу знака и онога што се тиме означава, он следећи своје принципе у целини, полази од историјскога критерија. Односно, он више објашњава генезу настанка знака него што разматра његову суштину. Белић настоји да дефинише реч, а то би уједно била и дефиниција значења. Он каже следеће: „Речи су диференцијална обележја којима се једно значење речи одваја од другог“⁴². Као што се види, дефиниција је сасвим непрецизна. Нити се на овај начин дефинише реч нити се тако може дефинисати значење. Међутим, даље разматрање природе речи је углавном на нивоу тадашњих схватања у лингвистици, о чему ће се даље говорити.

30. L. Bloomfield такође говори о значењу. Карактеристично је што он за разлику од неких каснијих представника дескриптивне лингвистике не занемарује улогу значења у лингвистичкој анализи. Он ово каже о питању значења: „The study of speech-sounds without regard to meanings is an abstraction.“⁴³

Bloomfield на свој начин прилази проблему значења. За њега је битно да се говорник и саговорник налазе у координативном односу при реализацији говора. У том контексту тражи и суштину значења. Његова шема анализе значења такође има тројство, али посве друкчије него у Saussura и Белића. Значење се реализује, по Bloomfieldu, у следећем контексту:

Speaker's situation → speech → hearer's response.⁴⁴

Значење се остварује у процесу комуникације. Дакле, при употреби појединих феномена.⁴⁵

Лингвистика Bloomfieldova је, посматрано из ове перспективе, функционалистичка. Ма колико инсистирао на томе да се без значења не може говорити о језику, он ипак једним делом поставља основе за каснија схватања да је значење екстралингвистички фактор, па да га, према томе, у примарној лингвистичкој анализи и не треба узимати у обзир. У томе се углавном слаже са Белићем.

31. У анализи значења за извесне категорије његове Bloomfield успоставља бинарност, али је и ту друкчији него Saussure. Он категорију значења дели овако:

1° Недистинктивне особине ситуације, нпр. величина, боја, неке конкретне особине.

⁴² В. О језичкој природи и језичком развоју I, Београд 1958, 267.

⁴³ В. Language, New York 1933, 139.

⁴⁴ В. о. с. 139.

⁴⁵ О. с. 141.

2° Дистинктивне особине, или језичка значења (семантичке особине), нпр. реч *apple* ствара исти појмовни утисак за све оне који говоре енглески.⁴⁶

Bloomfieldovo мишљење је да ситуација у којој се неки објекат може наћи или нађе одређује његово значење. То се имплицитно подразумева из његова схватања односа објекта и знака којим се објекат обележава. Међутим, Bloomfield је апсолутно против менталистичког начина интерпретације значења. Менталистички прилаз значењу је по њему израз мисли, осећања, жеља. Механицистичко-материјалистичко мишљење не полази од семантичких карактеристика унапред датих, већ су и значења у крајњој линији резултат неких унутрашњих стимуланса.⁴⁷

42. Bloomfieldovo учење о значењу нити је онако како га је традиционална лингвистика схватала, а озбиљно се разликује и од учења неких каснијих представника дескриптивне лингвистике, који су често значење потпуно игнорисали нпр. Ch. Hochet и др.

Saussure, A. Белић и L. Bloomfield се у овом питању битно разликују што је и потпуно разумљиво кад се зна од којих филозофских и методолошких основа полазе. Рекли бисмо ипак да су Bloomfield и Белић у овоме питању међусобно ближи него што је Saussure са било којим од њих. Белић инсистира на одвајању функције од значења, али их веома често повезује у целину. Он није далеко од става да значење веома много зависи од функције, али и обрнуто функција од значења. Сама чињеница да функцији даје приоритет⁴⁸, говори да значење везује углавном за његову реализацију. Међутим, Белић и Saussure су много ближи по томе што укључивање речи у говорни акт, и уопште остваривање говорне комуникације сматрају као нераздвојни део психичких процеса. Белић се и од Saussura и Bloomfielda суштински разликује по томе што проблем значења посматра на дијахронијском плану. Отуда се врло често стиче утисак да је за њега примарније како је језички знак настао, него што је његова основна суштина.

43. Већ је речено да су сва три научника о којима говоримо настала да своја истраживања врше методом који су сами изграђивали. Saussure и Bloomfield јасно и експлицитно дају до знања да желе на нов начин размотрити феномен језика, да желе преиспитати оно што је дотле наука фиксирала и систематисала. И без обзира на то колико је ретко

⁴⁶ Language 141.

⁴⁷ о. с. 142—143.

⁴⁸ В. О језичкој природи и језичком развоју I, Београд 1958, 264—267.

и тешко дати нешто потпуно ново у науци, узевши у целини они су дали много новог и оригиналног науци о језику. А. Белић се, бар декларативно, друкчије опредељује и има друкчије циљеве. Он јасно каже да своја лингвистичка истраживања везује за младограматичарски метод и то образлаже на следећи начин: „Са младограматичарским покретом ова се књига не слаже утолико што су младограматичари узимали као полазну и главну тачку формалне језичке особине не улазећи у саму суштину језика, али пошто је њихов начин испитивања у знатној мери реалистичан, иако по предмету и знатно сужен, њихови су резултати могли послужити у извесној мери и при изради ове књиге“.⁴⁹ Међутим, и поред овако експлицитног Белићевог опредељивања за младограматичарски метод, Белић као и Saussure и Bloomfield има претензија да створи властити метод и посебну лингвистичку школу. Веома добро је познато колико је Белић у своје време инсистирао на своме начину мишљења и гледања на проблеме језика и кад су били у питању радови и напори других научних радника у нас.

44. Врло је карактеристично што и Белић по угледу на друге лингвисте систем лингвистичке анализе гради на свођењу појединих категорија и елемената у бинарне парове супротстављајући једне елементе другима. Тек кад није у стању нека питања објаснити на овај начин, он уводи и друге чланове. Сам приступ језику умногоме подсећа на принципе Saussurove, али разуме се, не узима исте категорије као Saussure. Ево неколико категорија којима се бави Saussure и неколико које карактеришу метод А. Белића:

Saussure:

Langue-parole

signe-signifiant-signifié

синхронија-дијахронија

имплозија-експлозија (опозиција употребљена при објашњавању суштине фонетских јединица и њихове класификације).

синтагматски-парадигматски односи итд.

А. Белић:

епоха глобалнога исказа (дојезичка епоха): језичка епоха сваку реченицу дели на два дела

самосталне-несамосталне речи

немотивисане-мотивисане речи

⁴⁹ В. О језичкој природи и језичком развоју II, Београд 1939, 3-4.

функција—значење—форма
индикативност—модалност
индикатив—релатив итд.

45. Као што се види, нема знакова да се категорије које карактеришу лингвистичку анализу једнога и другогa научника негде секу или да је један утицао на другог. Међутим, не можемо се исто тако отети утиску да је Белићу Saussurov систем врло често служио као инспирација. Будући научник који је такође тежио оригиналности и ишао за тим да створи властит систем погледа на језичка питања, Белић не преузима категорије Saussurove, али се служи истим принципом.

Због свега тога интересантно је показати где се ставови ова два научника додирују, а где се потпуно разилазе. Као што је речено, разлижење је најчешће у конкретним питањима.

46. А. Белић поставља опозицију праве и неправе речи. У Saussura се не налази ништа слично. Белић је, као што је добро познато, правим речима једне категорије сматрао оне лексичке јединице за које на први поглед не можемо утврдити од какве су основе или друге речи настале, нпр. *земља*, *шрава*, *жуш* итд. Неправе речи су оне чија је веза са неком основном сасвим јасна, нпр. *орач*, *седмак* итд. Оваква подела у Белићевом систему лингвистичког мишљења повезана је за традиционалне категорије речи. Према томе, ономе што је већ вековима постојало додата је само још једна класификација. Једна од вредности ове класификације је свакако Белићева констатација да речи из једне категорије прелазе у другу и да при томе могу потпуно изгубити везу са категоријом којој су припадале. У овом случају је још једном подвучен сав значај функције у разноврсним језичким променама. Управо стална промена у језику је, по Белићу, и једина вечита категорија. Све остало је на некакав начин привремено.

47. Из поделе коју смо навели следи и друга: праве речи су по правилу немотивисане, а неправе мотивисане. Овој подели Белић придаје посебан значај. Непрекидно губљење мотивисаности, што је иначе стална тежња у језику, и обрнуто, непрекидно језичко стварање резултат су стваралачких процеса у језику. Градилачки процеси су у непосредној вези са овим.

48. Управо на овом питању се Saussure и Белић додирују. И Saussure говори о условности језичкога знака, да је језички знак и произвољан и непроизвољан. Saussure каже да знак нема органске везе са оним што обележава. Али за дату језичку заједницу знак је обавезан

и појединац га не може произвољно мењати.⁵⁰ Додуше, Saussure констатује да има извесних речи које показују да језички знак није увек произвољан (*arbitraire*). То су извесне ономатопеје, нпр. *fouet, glou-glou, tic-tac* итд., али улози ових речи у језику не придаје веће значење.⁵¹

Белић се углавном саглашава са Saussurom о двојакој природи језичкога знака, али ипак уводи своју категоризацију: свет представа—свет предмета—свет идеја.⁵² Саглашавање са Saussurom је и у овом случају само делимично. Он у даљем излагању не дозвољава да се језички знак може сматрати произвољним, „... јер би то покрило тамом порекло њихово које сведочи о нечем сасвим другом“⁵³, каже Белић. Овакав став одговара Белићевом схватању да „... у првом периоду као језичка грађа она је увек — ма како постојала — *на извесан начин мотивисана*“.⁵⁴

Ово своје мишљење А. Белић детаљније образлаже у својој другој књизи О језичкој природи и језичком развитуку, где многим примерима поткрепљује своје закључке и тврди „... да је дојезички израз био слободан и мотивисан“.⁵⁵

49. Као што се из упоређивања ставова Saussurovih и Белићевих да види, међу њима нема крупнијих разлика у овоме питању на синхронском плану. А. Белић не наводи ниједан податак из којег би се закључило да је своје мишљење о овом питању изградио ослањајући се на резултате до којих су дошли други научници. Напротив, он инсистира на томе да је до ових решења дошао властитим истраживањима. Да би отклонио сваки неспоразум у том погледу, он каже: „Нико можда није толико истицао „произвољност“ језичких знакова као Ф. де Со-сир“.⁵⁶ И даље, „Ми смо већ чешће истицали да језички знак не представља органску слику онога предмета или оне представе коју обележава“.⁵⁷ Одбијајући сваку везу са Saussurovim мишљењем вербално се

⁵⁰ De Saussure каже: „Le lien unissant le signifiant et signifié est arbitraire... Le signe linguistique est arbitraire“. Cours 100—101.

И даље: „Le mot arbitraire appelle aussi une remarque. Il ne doit pas donner l'idée que le signifiant dépend de libre choix du sujet parlant (on verra plus bas qu'il n'est pas pouvoir de l'individu de rien changer à un signe une fois établi dans un groupe linguistique“, Cours 101.

⁵¹ В. Cours 101—102.

⁵² В. О језичкој природи и језичком развитуку I, Београд 1958, 309.

⁵³ В. о. с. на истом месту.

⁵⁴ В. О језичкој природи и језичком развитуку I, Београд 1958, 310.

⁵⁵ В. стр. 13—20.

⁵⁶ В. О језичкој природи и језичком развитуку II, Београд 1959, 20.

⁵⁷ О језичкој природи и језичком развитуку I, Београд 1958, 309.

саглашава са Бенвенистом, али и ту налази само ослонац за оно до чега је сам дошао.⁵⁸

50. Нема никакве сумње да је Saussurovo учење о језичком знаку настало пре Белићевог учења. Saussure је јасно формулисао своје ставове о односу знака и онога што се датим знаком означава. Међутим, и много пре њега, већ у класичној филозофској и лингвистичкој литератури било је дискусија о овим питањима. Saussure је ипак био први који је основаније и компетентније говорио о овим проблемима и поставио главне теоријске претпоставке за конституисање једне нове научне гране. Треба подсетити да је готово у исто време кад је радио Saussure живео и радио логичар Ch. Pierce (1839—1914), који је слогичке и филозофске тачке гледишта расправљао о семиотици, а дефинитивном оформљењу ове научне гране посебно је допринео Ch. W. Morris.⁵⁹

Основни неспоразуми између А. Белића и Saussura није у мотивисаности или немотивисаности језичких знакова, већ кад је реч о суштини језичкога знака и методологији проучавања овога питања. Saussure полази од језичкога знака као готове чињенице, као феномена већ уобличеног и усредсређује се на објашњење односа означеног и знака, и поруче коју дати знак у одређеној ситуацији даје. А. Белић полази од дијахроничког интервала и труди се да објасни генезу језичких знакова. Он свакако са своје тачке гледишта има права кад тврди да је првобитни знак по правилу морао бити мотивисан, па да је даље са развојем људске цивилизације мотивисаност све више опадала. Разуме се, мотивисаност и немотивисаност се данас може сагледати и из сасвим другог угла. Наиме, модеран човек данас, додавањем различитих додатних феномена, нпр. супрасегментних и других, на нови начин покушава језички знак учинити мотивисаним.

Карактеристично је, нпр. да код нас у косовско-ресавском дијалекту понекад промена квантитета може бити диференцирање заповести од жеље или молбе. Веома често се догађа да краткоћа обележава заповест, а продужена артикулација вокала жељу или молбу. Примера за то има доста, нпр. *донџи* : *донџи* и сл.⁶⁰ Сличних примера има и другде.

51. Учење Белићево о правим и неправим речима, иако принципски као опозиција може бити интересантно, у основи нема неке веће научне

⁵⁸ На истом месту.

⁵⁹ В. Milka Ivić, *Pravci u lingvistici*, Ljubljana 1970, 173.

⁶⁰ В. Д. Јовић, *Трстенички говор*, СДЗБ XVII, Београд 1968, 208.

вредности. Сам термин је такав да негира могућност примене у научне сврхе. Одмах се поставља питање шта је уопште у језику неправо, а шта право. Може се говорити једино о структуралним разликама уколико би их међу овим категоријама било, али је и ту тешко наћи некакву сигурнију дистинкцију.

52. Сва три научника су посебну пажњу обрађали сегментацији текста и настојали дати принципе лингвистичке анализе језика у целини узимајући у обзир све лингвистичке нивое. Посебно су се интересовали за функције крупнијих лингвистичких јединица настојећи да их дефинишу и објасне њихову суштину. И овом случају су разлике у методу врло уочљиве, могло би се рећи да су по правилу веће него у многим другим случајевима. Особито је тако кад је реч о лингвистичким категоријама — реченици и синтагми.

53. Saussure је овим питањима у конкретном смислу дао мање простора него Белић и Bloomfield. Његов теоријски рад је, с друге стране, имао великог значаја како за остале лингвистичке области тако и за ова питања. Белић и Bloomfield су развили своје властите теорије о споменутих јединицама, али сваки на свој начин.

У Saussurovom делу најбитнији теоретски прилог проблему сегментације текста дат је у одељку „Rapports syntagmatiques et rapports associatifs“.⁶¹ Овде се, између осталог, говори и о моделима повезивања речи у говорној комуникацији. Посебно је значајно схватање да је свака синтагма бинарног карактера. Затим, његова класификација типова синтагматског повезивања. По Saussuru синтагма је врло широка категорија. Из примера које даје види се колико је разнородних елемената схваћених у терминима традиционалне граматике узето као синтагме, нпр. *re-lire; contre tous; la vie humaine; Dieu est bon; s'il fait beau temps; nous sortirons*.⁶² По Saussurovoj експлицитној изјави термин *синтагма* не односи се само на поједине речи, већ и на групе речи, на комплексне јединице свих димензија и свих врста, (*mots composé, dérivé, membres des phrase, phrase entières*).⁶³ Дакле, под појам синтагме сврстава све сложенице, изведене речи, синтагме и целе реченице. Синтагма је шири појам од реченице. Реченица припада говору, а синтагма може припадати и говору и језику према томе да ли су слободне или нису.⁶⁴

⁶¹ В. Cours de la linguistique générale, Paris 1931, 103. и 170.

⁶² В. Cours, 170.

⁶³ О. с. 172.

⁶⁴ О. с. 172.

54. Ове Saussurove мисли прецизније је образложио и теоријски развио Charles Bally.⁶⁵ Што се тиче А. Белића, он о овим питањима не полемише са Saussurom, већ са Ballijem и другим научницима.⁶⁶ Говорећи о синтагми и реченици, Белић каже следеће: "... за ово би се могао навести и читав низ других научника као Sütterlin, Ch. Bally, Klemencewič и др. са чиме се ја никако не могу сложити. По моме мишљењу однос субјекта и предиката, ма какве врсте био, није ништа друго и не може ништа друго бити до *реченица*; *синтагма је нешто сасвим друго*".⁶⁷

Друга разлика између реченице и синтагме по Белићу је што "... сваку синтагму карактерише јединство значења или јединство функције, или обоје заједно, али увек *јединство*... док реченицу карактерише двојство ..".⁶⁸

Трећа разлика је у томе "... што синтагма представља нешто што је дато као готово, као статика, док је однос између субјекта и предиката, или онога што их замењује творачки, увек нов динамички".⁶⁹ О овим питањима готово на исти начин, само нешто мање опширно расправља и у својој другој књизи.⁷⁰ Овде наводи много новог материјала са циљем да потврди нека своја ранија теоријска разматрања⁷¹, али не инсистира сувише на свим елементима које је формулисао у својој првој књизи „О језичкој природи и језичком развитуку“ и у својој споменутој студији у Јужнословенском филологу.

55. Saussurova опаска да су све синтагме бинарнога карактера нашла је широку примену у теоријској лингвистици. Принцип бинарности примењује се и на друге језичке нивое. Константно је присутан и у појединим типовима генеративне и трансформационе граматике. Основно језгро, нпр. представља се у виду $S \rightarrow NP + VP$. Потпуно исти принцип је и у основи Белићевог учења о реченици, али не и кад је реч о синтагми. Белић је увек подвлачио да се свака реченица обавезно дели на субјекатску и предикатску синтагму. На овоме се обично и завршава његово дефинисање основних својстава реченице; шире захтеве

⁶⁵ В. La linguistique générale et la linguistique française, Paris 1932, 76—101.

⁶⁶ О значају синтагме за развитак језичких појава, ЈФ XX, Београд 1953—1954, 1—27.

⁶⁷ В. о. с. 1—2.

⁶⁸ В. о. с. 2.

⁶⁹ В. о. с. 2.

⁷⁰ В. О језичкој природи и језичком развитуку II, Београд 1959.

⁷¹ О. с. 71—89, 89—114.

себи није ни постављао о овом питању. О бинарности синтагме Белић никако не говори, али његови примери показују да их бинарним никако и не сматра. Таквим схватањима никако не би одговарале његове функционалне синтагме.

56. Чини се да је у Белићевом учењу о реченици и синтагми најспорније питање статике и динамике. Односно мишљење да је синтагма унапред дата, а реченица се ствара у датоме тренутку. На овакав начин никако не бисмо могли објаснити суштину ни реченице ни синтагме. Типови синтагма као *Дечак и девојчица (шећају)*, или *Драганова кућа* итд. стварају се такође у тренутку говора. По чему би, нпр. *девојчица и дечак* у датој функцији били унапред дати. Исто тако тип реченица као што је *Београд се налази на ушћу двеју река* није никаква динамика у правом смислу те речи, без обзира на то што се оваква веза остварује као нова, како Белић каже. Такви низови су такође објективно узевши на неки начин унапред дати. Према томе, теоријска образложења и једних и других конструкција имају доста противуречности и тешко их је прихватити овако формулисане.

57. Saussurovo мишљење о искључивој припадности свих реченица говору може се такође само условно прихватити. Ако се мисли на свако појединачно конкретно остварење реченице, онда је то несумњиво тачно. Остварење сваке дате везе у материјалном смислу несумњиво је у тренутку говора. Додуше, реченични комплекс је могао бити и унапред смишљен, али је остварење у моменту кад се дата порука саопштава. Овде се ипак поставља једно питање. Свака реченица ствара се по сасвим одређеном моделу. Модели су ван сваке сумње унапред дати, припадају језичкој норми. Према томе, део су језика а не говора. У конкретној реализацији датог модела са релативно слободном селекцијом процес се догађа у говору и према томе реченица припада говору. Међутим, у овом случају јавља се нека врста антиномије. Морамо констатовати и за селекцију појединих елемената да само једним делом припадају говору. За објашњење је довољан само један пример. Прост исказ са интранзитивним глаголом можемо формализовати на следећи начин:

$$S \rightarrow x + y, \text{ где } x \rightarrow Y = \{y, y_2, \dots, y_n\}, y \rightarrow X = \{x_1, x_2, \dots, x_n\}$$

Свака реч употребљена у позицији обележеној X (именска фраза) има по правилу унапред фиксиран коначан скуп Y (глаголска фраза). Исто је тако и у обрнутом поретку. Коначност свакога скупа изграђује се на оси дијахроније, па је тај скуп такође модел који припада језику.

Појединачни елементи датих скупова могу се слободном селекцијом укључивати у процес говорне комуникације, и тај процес се догађа на оси синхроније.

58. Bloomfield се у сегментацији текста разликује и од Saussura и од Белића. У расправљању о реченици Bloomfield прво одређује своје погледе на нека питања језика, нпр. како гледа на језичку форму и повезивање језичких форми у исказу. По њему се свака језичка форма у исказу јавља или као саставни део неке шире форме, нпр. *John!* : *John ran away*, или као независна форма која не улази у неку ширу језичку форму, нпр. *John!* у функцији обраћања. Кад је језичка форма део неке шире форме, она је интегрирана у ту форму (*included position*). У другом случају језичка форма је у апсолутној позицији и формира реченицу.⁷²

Bloomfield очигледно примарно место у реченичном систему даје оним јединицама које се налазе у апсолутној позицији. По његову схватању те две позиције веома су различите што има директног утицаја на природу конструкција које их испуњавају. Његови примери то јасно показују: *Poor John ran away* : *When the dog barked, poor John ran away*.⁷³ Иако се многи лингвисти не би сложили данас са оваквом класификацијом реченица, једно је сасвим сигурно. Реченица самостално употребљена и та иста реченица употребљена као део сложеније структуре увек се разликују, често веома много.

Додуше, Bloomfield експлицитно каже да постоје и сложени изкази, али је то нешто сасвим друго од традиционалног схватања сложене реченице. За њега је сложен исказ низ самосталних исказа који чине целину у садржинском погледу, нпр. *How are You? It's a fine day. Are You going to play this afternoon?*⁷⁴ Као што се види, не постоје никакви граматички знаци повезаности ових исказа.

59. Оригинална је његова терминологија и методологија фиксирања паратаксе. Он посебну вредност за образовање паратаксе придаје улози тзв. секундарних фонема. Њиховом употребом у функцији обележавања краја реченице ствара се паратаксичка конструкција у којој су две форме везане само заједничком интонацијом, нпр. *It's ten o'clock*, *|I have to go home|*. У зависности од карактера интонације ту се могу издвојити две реченице, или се две реченице спајају у једну.⁷⁵

⁷² B. Language, New York 1958, 170.

⁷³ B. o. c. 170.

⁷⁴ B. o. c. 171.

⁷⁵ На истом месту.

Секундарне фонеме имају велику улогу у истицању појединих делова реченице на којима је тежиште емфазе, нпр. *Now, it's my turn*. Тежиште је на *my*, итд.

60. Ово неколико напомена о Bloomfieldovom учењу о реченици довољно је да покаже разлике и према Белићевом и према Saussurovom учењу. Saussure инсистира на синтагматском карактеру свакога исказа, па и структура које називамо реченицом. Реченицу не одређује прецизно према другим структурама синтагматског карактера. Белић и Bloomfield настоје да тачно и прецизно фиксирају реченицу. Белић конфронтира синтагму и реченицу, а Bloomfield прецизира шта је реченица без чвршће унутрашње класификације појединих типова реченица. У другим поглављима поставља основе учења о конституентима и тада се види на који начин даље сегментира реченицу. Без обзира на то што конституенти како их он схвата не одговарају посве Белићевом схватању синтагме, несумњиво је да у принципу имају међусобно више сличности него Saussure са било којим од њих.

61. Разлике које се јављају у учењу ова три научника о феномену реченице сасвим су разумљиве. Језичка комуникација реализује се, пре свега, реченицом. Према томе, теоријска и методолошка решења у одређивању суштине њене спадају у један од кључних задатака лингвистике. Пошто су сва тројица тежила властитим методолошким решењима, имала друкчије погледе на феномен језика, то су се разлике пре свега о овом питању морале јавити.

62. Паралелно проучавање основних идеја и улоге у креирању индивидуалнога научнога наонашања у лингвистичким истраживањима F. de Saussura, A. Белића и L. Bloomfielda упућује на извесне за савремену лингвистику интересантне закључке.

1° Ова три научника су изванредном снагом испунили једну од преломних епоха у науци о језику, израсли су готово у исто време, полазили скоро од истих извора у почетној фази свога развоја.

2° Уласком у науку сва тројица настоје створити властите системе мишљења у лингвистици и разилазе се у начину изграђивања новог и оригиналног; разликују се у ставу према наслеђеној пракси. Белић остаје ипак највише везан за метод који им је упочетку био заједнички. Saussure и Bloomfield се у методу разилазе, али им је заједничко што сваки, на свој начин, учествују у стварању лингвистике коју данас најчешће називају структуралистичком.

3° Коначно уобличавање метода и теоријске мисли свакога од њих указује да су у коначном збиру свега онога што су у науци оства-

рили имали и доста додирних тачака. Понегде их је приближавао материјал и логика мишљења, али и несумњива тежња да се језички феномени посматрају као чврсти системи са јасно сагледаним и дефинисаним релацијама међу појединим системима и феноменима.

4° О томе колико је ко од њих успео своју мисао и своје идеје наметнути епоси у којој су стварали и науци о језику већ је говорено. Остаје чињеница да је Saussure био централни покретач лингвистичке мисли свога времена и да су извесне његове идеје утицале на заузимање одређене оријентације и ставова и A. Белића и L. Bloomfielda. Saussurov утицај се лако уочава у делима и једног и другог научника мада ни Bloomfield ни Белић о томе експлицитно не говоре.

5° A. Белић је посебно занимљив у покушају да младограматичарски метод прилагоди захтевима савременог развоја лингвистике. Управо је то прилагођавање истовремено било и удаљавање од основних идеја тога метода, али и допринос новоме у науци о језику.

И тако, место чврсто изграђенога система Белић неким компонентама остаје везан за старо, а другим покушава да се прилагоди времену. Отуда је сасвим разумљиво што његово учење, поред све атрактивности и силног утицаја на генерације које су га слушале, није имало онолико привлачности као што је то случај са идејама F. de Saussura и L. Bloomfielda, мада нико не може оспорити вредност и корисност Белићевих напора и у домену опште лингвистике.

Душан Јовић

R é s u m é

D u š a n J o v i ć

LA PLACE QU'OCCUPENT FERDINAND DE SAUSSURE, ALEKSANDAR BELIĆ ET LEONARD BLOOMFIELD DANS LA LINGUISTIQUE DU XXe SIECLE

L'auteur analyse les idées principales de la pensée linguistique de F. de Saussure, d'A. Belić et de L. Bloomfield en tant que représentants de la même époque, mais qui ont cependant des points de vue différents sur les problèmes linguistiques. Ils ont formé chacun sa propre méthode bien que Belić reste fidèle à la méthode des jeunes grammairiens, formée

par ses maîtres directs. Saussure et Bloomfield ouvrent le chemin à la pensée linguistique moderne et à une nouvelle méthode de l'analyse linguistique.

Une analyse plus détaillée révèle des points communs dans leurs études. Il s'agit d'abord de l'effort fait pour fixer des modèles de l'analyse scientifique de la linguistique, pour fixer toutes ces relations multiples qui existent dans la langue, pour établir des lois universelles du comportement linguistique.

L'auteur affirme que ce sont les idées de Saussure qui se trouvent à la base du développement de la linguistique moderne du XXe siècle. Bien que rarement soulignée, leur influence sur l'oeuvre d'A. Belić et celle de L. Bloomfield reste évidente.